

Handlingsplan

Hot och våld i nära relationer

Beslut av socialnämnden den 10 juni 2009. (SN § 105)

Sammanfattning

Mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer är ett samhällsproblem och ett allvarligt uttryck för ojämn maktfördelning mellan kvinnor och män samt diskriminering av särskilt utsatta grupper. Våld riktas mot kvinnor i alla åldrar och samhällsklasser och utgör ett av de största hoten mot kvinnors liv och hälsa.

Våldet innebär ett stort fysiskt och psykiskt lidande för den kvinna som direkt drabbas men också för övriga anhöriga. Barn som växer upp i familjer där hot och våld förekommer riskerar att själva utveckla olika psykosomatiska stressreaktioner, det är även vanligt med koncentrationsproblem samt svårigheter i relationer till andra barn. Får kvinnan och barnen ingen hjälp att bryta sin livssituation kan detta medföra långvariga psykiska problem samt brister i tillit till andra människor för såväl kvinnan som barnet.

Motala kommun verkar för ett jämställt samhälle. Detta innebär bland annat att kommunen helt tar avstånd från all form av diskriminering. En förutsättning för att kvinnor som utsätts för hot och våld skall kunna bryta sin destruktiva situation är att de synliggörs.

Samverkan skall ske mellan kommun, polismyndighet, landsting och frivilligorganisationer så att enskilda barn, kvinnor och män som lever i relationer där hot och våld upptäcks, erbjuds bästa möjliga stöd och hjälp så tidigt som möjligt. Det skall finnas en tydlighet inom och mellan olika verksamheter, myndigheter och föreningars ansvarsområden samt nedskrivna rutiner för hur samverkan ska se ut.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	1
POLITISKA MÅLSÄTTNINGAR OCH DIREKTIV	1
ANSVAR OCH ROLLER	2
KOMMUNENS ÖVERGRIPANDE ANSVAR	2
LAGSTIFTNING	3
HANDLINGSPLANENS MÅL OCH SYFTE	4
DE LÄNSÖVERGRIPANDE MÅLEN ÄR ATT:	4
SYFTE OCH MÅLSÄTTNING MED KOMMUNENS ARBETE ÄR ATT:	4
UTGÅNGSPUNKTER FÖR KOMMUNENS VÄRDEGRUND	5
MOTALAS KOMMUNS VÄRDEGRUND GÄLLANDE HOT OCH VÅLD I NÄRA RELATIONER	6
SAMVERKAN MED ANDRA AKTÖRER	6
SLUTORD	8

Inledning

I oktober år 2000 antog kommunfullmäktige i Motala det policydokument som länsgruppen för kvinnofrid arbetat fram utifrån riksdagens antagande av propositionen *Kvinnofrid -1998*. Samtidigt uppdrogs berörda styrelser/nämnder i kommunen att ansvara för policydokumentets genomförande.

Frideborg Väster infördes som ett projekt år 2000. Verksamheten bedrevs genom samverkan mellan fem kommuner; Boxholm, Mjölby, Motala, Vadstena och Ödeshög. Projekt Frideborg upphörde 30 juni, 2003. I samband med projektets genomförande tilldelade socialnämnden det fortsatta uppdraget till Sociala resursverksamheten barn och ungdom. Verksamheten uppdrogs att utveckla och finna former för att erbjuda kvinnor och barn, som lever i en relation där hot och våld förekommer/har förekommit, adekvat stöd och hjälp. För att inte skapa begreppsförvirring valde Sociala resursverksamheten att behålla namnet Frideborg.

Under våren 2005 uppdrogs Sociala resursverksamheten barn och ungdom att utarbeta förslag till handlingsplan för hot och våld i nära relationer. I december 2005 antog socialnämnden *Handlingsplan vid hot/våld i nära relationer – för kvinnor som utsatts för hot/våld och för de barn som lever i relationer där hot/våld förekommer*. Handlingsplanen reviderades av socialnämnden i juni 2006.

I januari 2008 beviljade Länsstyrelsen i Östergötland Motala kommun utvecklingsmedel under perioden 2008-02-01 – 2009-02-01, med syfte att förstärka kvinnojoursverksamheten och kvalitetsutveckla stödet till våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnar våld. Inom socialtjänsten tillsattes en arbetsgrupp, Kvinnofridsgruppen, bestående av representanter från olika delar inom socialtjänsten.

För att *Handlingsplanen hot/våld i nära relationer* skulle få större genomslagskraft inom kommunen och för tydliggörande att frågan är ett ansvarsområde för hela kommunens verksamhet, skickades handlingsplanen till Motala kommunfullmäktige för antagande i augusti 2008. Handlingsplanen återremitterades till socialnämnden för uppdatering. Kvinnofridsgruppen fick uppdraget att arbeta fram förslag till ny handlingsplan.

Politiska målsättningar och direktiv

Sveriges regering överlämnade skrivelsen 2007/08:39 *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer* till riksdagen för antagande november 2007. I handlingsplanen lyfter regeringen fram sex insatsområden som är angelägna att arbeta med för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer. Handlingsplanen utgör ett 56-punktprogram med förslag om olika åtgärder för att; öka skyddet och stödet till våldsutsatta, stärka det förebyggande arbetet, stärka kvalitén och effektiviteten i rättsväsendet, utveckla de riktade insatserna till våldsutövare, öka samverkan samt öka kunskapen om mäns våld mot kvinnor/hedersrelaterat våld och förtryck/våld i samkönade relationer.

I skrivelsen uttalas bland annat att våldsutsatta människor ska få samhällets stöd att leva ett normalt liv i frihet, att det är viktigt att barns behov kan se annorlunda ut än vuxnas och att det är grundläggande att människor som utsätts för brott vågar polisanmäla och fullfölja sin anmälan. Rättsväsendets myndigheter, hälso- och sjukvården, skolan och socialtjänsten har

alla en viktig roll i det förebyggande arbetet (= att minska risker) genom sina nära kontakter med människor i deras vardag.

Proposition 2007/08:110 *En förnyad folkhälsopolitik* behandlar begreppet hälsofrämjande miljöer, eller arenor. Syftet med hälsofrämjande miljöer är att förstärka människors vardagsmakt och självförtroende och att minska riskfaktorer i såväl den psykosociala som den fysiska miljön. Att främja stödjande miljöer för individer handlar om att bryta isolering och att ge alla möjlighet att få tillgång till strukturer som hjälper individen om en krissituation uppstår. Exempel på hälsofrämjande miljöer är förskola och skolan, arbetsplatsen och bostadsområdet. Familjecentraler och hälsofrämjande sjukhus är andra exempel på hälsofrämjande arenor.

Rapport 2008:8 *Rädsla, hot och våld i Östergötland 2008* tar upp att målet för kriminalpolitiken inte endast är att få ner brottsligheten, utan att också öka tryggheten, såväl faktisk som upplevd. Ett exempel på detta är att regeringen i oktober 2008 avsatte medel för att stärka tryggheten i stads- och tätortsmiljöer. Boverket och länsstyrelserna har fått uppdraget, som en del i regeringens handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer.

Ansvar och roller

Regeringen har gett länsstyrelserna i uppdrag att förstärka tillsynen över socialtjänstens arbete med våldsutsatta kvinnor. Regeringen gav i samma ärende Socialstyrelsen och länsstyrelserna i uppdrag att ta fram bedömningskriterier för tillsynen av socialtjänstens arbete med våldsutsatta kvinnor. I delrapport 1 oktober, 2008 redovisas de framtagna bedömningskriterierna, processen med att ta fram dem och planerna för den nationella tillsynen av kommunernas arbete med våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld. Åtta övergripande ansvarsområden har formulerats.

Kommunens övergripande ansvar

Motala kommun verkar för ett jämställt samhälle. Detta innebär bland annat att kommunen helt tar avstånd från all form av diskriminering. I kommunens verksamheter ska vårt förhållningssätt till varandra och till våra kommunmedborgare präglas av respektfullhet och intresse i det personliga bemötandet. Våld mot kvinnor ska *inte* ses som en privat angelägenhet. Det ska vara möjligt att som utsatt kvinna vända sig till en professionell, en kollega eller sin arbetsledare för att på detta sätt bryta sin isolering och ta ett steg mot att förändra sin livssituation. För alla kvinnor och barn som utsätts för hot, våld eller förtryck ska det vara väl känt hur hjälp kan erhållas.

Det ställs särskilda krav på den personal som i sin profession möter barn och familjer. Dessa skall omfattas av en hög medvetenhet om att hot och våld kan förekomma i familjer. Det är angeläget att *aktivt* söka svar på om enskilda barn eller kvinnor är utsatta.

Kommunen har det yttersta ansvaret för att kvinnor och barn får det skydd de kan vara i behov av. Plats för skyddat boende, praktisk hjälp samt samtalsstöd för kvinnor och barn ska vara lättillgängligt. Verksamheterna ska uppdatera sina befintliga rutiner för att möta upp behovet av att uppmärksamma och stödja våldsutsatta kvinnor och barn samt vidareförmedla stöd och hjälp till förövaren.

Samverkan ska ske mellan kommun, polismyndighet, landsting och frivilligorganisationer så att enskilda barn, kvinnor och män som lever i relationer där hot och våld upptäcks, erbjuds bästa möjliga stöd och hjälp så tidigt som möjligt. Det ska finnas en tydlighet inom och mellan olika verksamheter, myndigheter och föreningars ansvarsområden samt nedskrivna rutiner för hur samverkan ska se ut, se avsnittet Samverkan med andra aktörer.

Lagstiftning

I Sverige har vi ett rättssystem och en lagstiftning där folkrätten existerar parallellt med nationell rätt, vilket innebär att vi hela tiden har två rättsområden att arbeta med och väga in i våra vardagliga beslut där den nationella rätten är styrande. Det är av vikt att de handlingsplaner, dokument, rutiner mm. som är vägledande i arbetet med hot och våld i nära relationer, har sin värdegrund och förankring i nationell- och folkrättslig lagstiftning jämte medvetenhet om vilken yrkesetik vi baserar vårt handlande på.

Kvinnofridslagstiftningen från 1998 innebar att ett nytt brott infördes i brottsbalken:

”Den som begår brottsliga gärningar enligt 3, 4 eller 6 kap. mot en närstående eller tidigare närstående person, döms, om gärningarna var för sig utgjort ett led i en upprepad kränkning av personens integritet och varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för grov fridskränkning till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

Har gärningen som anges i första stycket begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, skall istället dömas för grov kvinnofridskränkning till samma straff.”

Genom *Kvinnofridspropositionen (1997/98:55)* utfärdas ett gemensamt uppdrag till myndigheter inom rättsväsendet, socialtjänsten och hälso- och sjukvården att förebygga våldsbrott mot kvinnor.

I *Föräldrabalken 6 kap 1 §* står att barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling. 11 § behandlar vårdnadens utövande där vårdnadshavaren i takt med barnets stigande ålder och utveckling ska ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål.

Socialtjänstlagen 5 kap 11 § tar upp socialtjänstens särskilda ansvar för att kvinnor och barn som utsatts för brott enligt ovan, ska erbjudas individuella insatser av olika slag. I förarbetena framgår vikten av uppsökande arbete riktat till dessa grupper, att olika former av psykologiskt stöd bör ges till brottsoffer samt att det finns en bra samverkan mellan myndigheter och ideella organisationer, där socialtjänsten aktivt ska verka för att sådan samverkan kommer till stånd.

I socialtjänstlagen (2007:225), står det att: ”Socialnämnden skall särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation. Socialnämnden skall också särskilt beakta att barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna är offer för brott och kan vara i behov av stöd och hjälp.”

Enligt *Förvaltningslagen 6 §* har myndigheter i Sverige en lagstadgad skyldighet att samverka och de har en särskild skyldighet att samverka i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa.

Handlingsplanens mål och syfte

Motala kommuns handlingsplan syftar bland annat till att konkretisera de intentioner som finns i kommunfullmäktiges antagna policydokument *Våld mot kvinnor*.

De länsövergripande målen är att:

- mäns våld mot kvinnor inte är förenligt med strävandena mot ett jämställt samhälle och måste bekämpas på alla sätt
- synliggöra våldet mot kvinnor
- berörda myndigheter har strategier för att förebygga våld mot kvinnor
- förebygga att män blir förövare av denna brottslighet
- stödja och skydda kvinnor så att de vågar anmäla våldsbrott
- säkerställa att varje kvinna som utsätts för våld skall veta var det finns hjälp att få
- kvinnor som utsätts för våld eller riskerar att utsättas, får ett gott bemötande oavsett vilken myndighet de väljer att vända sig till
- tillgodose våldutsatta kvinnors behov av stöd och skydd, vård och behandling så att kvinnorna kan leva utan rädsla och själva kan bestämma över sina liv
- uppmärksamma barnens situation i misshandelsmiljöer i allt högre grad
- ge män som utsätter kvinnor för våld möjlighet att bearbeta den problematik som kan ligga bakom våldet
- verka för att utredningar om våld mot kvinnor kan bedrivas så att brott beivras och redan begångna brott kan bli bedömda på ett rättssäkert sätt för både kvinnan och mannen
- främja metod- och kompetensutveckling för personal som i sitt arbete möter våldutsatta kvinnor, deras barn och män som utövar våld

Syfte och målsättning med kommunens arbete är att:

- alla människor oavsett kön eller ålder skall ha rätt till ett liv utan hot, våld förtryck eller annan kränkande behandling
- upptäcka och på ett medvetet och förtroendefullt sätt bemöta kvinnor som utsatts för hot och våld
- aktivt erbjuda kvinnor stöd och hjälp genom att våga se, våga fråga, våga lyssna, ta emot och bekräfta kvinnans berättelse
- synliggöra de barn som upplever och har upplevt hot och våld, samt erbjuda dem stöd och hjälp, se ovan
- utveckla samverkan mellan olika aktörer, myndigheter, frivilliga organisationer, för att tillsammans nå ut till och kunna hjälpa utsatta kvinnor och barn
- kvinnor ges stöd så de vågar anmäla våldsbrott
- förmedla hjälp till männen och ge stöd till anhöriga
- öka medvetenheten och utveckla metoder/förhållningssätt i den interna organisationen rörande hot och våld i nära relationer

Utgångspunkter för kommunens värdegrund

Deklarationen om avskaffandet av våld mot kvinnor, antogs av FN: s generalförsamling 1993. Deklarationen definierar och synliggör mäns våld mot kvinnor som ett samhällsproblem och den innehåller tre huvudpunkter: *definition av våld, våldets grundläggande orsak och medlemsländernas ansvar.*

FN: s *definition* av våld mot kvinnor lyder:

- ”Varje könsrelaterad våldshandling som resulterar i fysisk, sexuell eller psykisk skada eller lidande för kvinnor, samt hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, vare sig det sker i det offentliga eller privata livet.”
- Våld mot kvinnor utgör därmed allvarliga kränkningar som inskränker på, eller helt upphäver, kvinnors grundläggande mänskliga rättigheter. Mäns våld mot kvinnor skall ses som ett uttryck för ojämlika maktförhållanden mellan kvinnor och män. Dessa maktförhållanden har lett till mäns dominans över och diskriminering av kvinnor, vilket tvingar in kvinnor i en underordnad ställning. Könsmaktsordningen, där män är överordnade och kvinnor underordnade, ser FN som *grundläggande orsak till mäns våld mot kvinnor.*
- FN-deklarationen tilldelar medlemsstaterna ett stort *ansvar* för att motverka våld mot kvinnor: ” Staterna bör med alla lämpliga medel och utan dröjsmål bedriva en politik som syftar till att avskaffa våld mot kvinnor” och ”Staterna bör fördöma våld mot kvinnor och bör inte åberopa någon sed, tradition eller någon religiös hänsyn för att undvika sitt åtagande vad gäller våldets avskaffande”.

FN: s deklARATION definierar vad våld mot kvinnor är och hur det befästs och fortlever genom en maktstruktur där kvinnan är underordnad mannen. FN deklarerar även att staterna har ett ansvar att motverka våld mot kvinnor.

Den värdegrund som gäller i Motala, i och med antagande av denna handlingsplan, utgår från FN konventionerna om:

• Mänskliga rättigheter	1948
• Kvinnokonventionen	1979
• Deklarationen om avskaffande av våld mot kvinnor	1993
• Barnkonventionen	1989
Samt:	
• Föräldrabalken	1983
• Socialtjänstlagen	1982/2001:453
• Förvaltningslagen	1986
• Kvinnofridspropositionen	1997/98:55

I FN: s Allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna står att de mänskliga rättigheterna gäller för alla och envar. De slår fast att alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. De mänskliga rättigheterna är universella. De gäller över hela världen, oavsett land, kultur eller sammanhang. Artikel 3 lyder: Var och en har rätt till liv, frihet och personlig säkerhet.

Konventionen om barnets rättigheter säger att konventionsstaterna skall respektera och tillförsäkra att varje barn omfattas av de rättigheter som anges i konventionen utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess föräldrars eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, handikapp, börd eller ställning i övrigt. Vidare skall konventionsstaterna vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att barnet skyddas mot alla former av diskriminering eller bestraffning på grund av föräldrars, vårdnadshavares eller familjemedlemmars ställning, verksamhet, uttryckta åsikter eller tro. I artikel 3 står att barnets bästa alltid ska komma i första rummet.

Motalas kommuns värdegrund gällande Hot och våld i nära relationer

Värdegrunden innebär:

- att vi ska respektera demokrati, rättsstaten och mänskliga fri- och rättigheter
- att mäns våld mot kvinnor i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer är ett samhällsproblem och ett allvarligt uttryck för ojämn maktfördelning mellan kvinnor och män samt diskriminering av särskilt utsatta grupper
- att stöd och hjälp skall utgå från en helhetssyn där alla parter; utsatt (offer), vittne och förövare skall omfattas av samhällets samordnade insatser
- att vårt förhållningssätt ska präglas av en positiv syn på människans möjligheter till förändring och utveckling.

Samverkan med andra aktörer

I handlingsplanen redogörs för några viktiga lagar och rapporter som socialtjänsten i Sverige har att följa och ta in i sitt arbete. De ger tydliga signaler om vad som förväntas av socialtjänsten för att möta behovet hos redan våldsutsatta kvinnor (och barn), men inte minst att förebygga våldsbrott mot kvinnor. Samverkan mellan polis, socialtjänst, hälso- och sjukvården och ideella organisationer kan motverka att det går så långt att kvinnor blir våldsutsatta. Det gäller att komma i kontakt med kvinnor som lever i riskmiljöer och arbeta för att försöka förhindra att kvinnor blir våldsutsatta med hjälp av sakkunskap, yrkeserfarenhet, befogenhet i arbetet, uttalad målsättning och motivation hos utföraren.

Förebyggande arbete behöver även bedrivas på många andra arenor såsom förskola, skola, arbetsplatser och inom fritidssektorn. Där blir utgångspunkten hur vi kan levandegöra konventionen om mänskliga rättigheter och arbeta med normbildning på olika sätt. Ett arbete för att synlig- och medvetandegöra att vi alla är mer eller mindre delaktiga i att befästa gamla normer om manliga/kvinnliga ideal, men har samtidigt också möjligheten att vara med och skapa nya normer som utgår från jämställda ideal och demokratiska principer. Ett sådant förebyggande arbete bidrar till att ideal och handlingar blir individuella, istället för kollektiva och könsbundna. Vi behöver skapa en motkraft till de mekanismer som leder till att

flickor/kvinnor blir till offer, män till förövare och barn och ungdomar vittnen till våld i sina familjer oavsett vilken nationalitet vi uppfattar oss tillhöra. I Motala kommun har vi flera arenor att verka på där förskolan, familjehusen och skolan är några av dem.

I Motala finns sedan år 2003 *Nätverk Frideborg* (se under rubriken Inledning) som består av representanter från olika delar av socialtjänsten (arbetsledare, medarbetare), polisen i Motala, Kvinnojouren och Brottsofferjouren. Nätverket träffas regelbundet vid sex tillfällen per år och har till uppgift att hitta samverkansformer så att våldsutsatta vuxna och barn samt förövare ska få lättillgänglig och adekvat stöd och hjälp till att kunna bryta sin livssituation. Nätverkets arbete har alltmer kommit att inriktas på att vidareutveckla idéer om arbetsätt och hitta framkomliga vägar till stöd och hjälp för enskilda kommuninvånare, baserat på kunskap och kvalitet på området. Utgångspunkten är att fånga upp vad de olika aktörerna möter i sitt vardagliga arbete och vidareutveckla önskemål om förbättringsåtgärder gällande samverkan, kommunikation, arbetsätt mm.

En tanke finns att Nätverk Frideborg kan användas som ett forum för personal från respektive verksamhet/organisation/förening kring frågeställningar som behöver belysas och där det finns ett värde av att detta görs med olika aktörer samlade. Tillsammans är vi inne i en gemensam lärandeprocess.

För att Nätverk Frideborg ska kunna existera över tid och uppfattas skapa ett värde, behöver involverade/berörda aktörer under den närmaste framtiden uppdatera ramen för samverkan.

Exempel på en arbetsmodell för samverkan;

- vad är syftet med samverkan
- förankring i ordinarie verksamhet
- hur ser mandatet ut från ledningen
- vilka ska ingå/representation
- när/hur ofta träffas aktörerna
- hur ser målgruppen ut
- vilka behov ska samverkan tillgodose
- formulering av gemensam värdegrund
- definiera målet med samverkan
- hur ska sekretessen hanteras

Under arbetets gång behöver arbetet dessutom;

- dokumenteras
- följas upp (svarar på och beskriver frågan *vad* har hänt)
- utvärderas (svarar på och förklarar frågan *varför*)

I rapporten *Strategi för samverkan* (2007) har Socialstyrelsen tillsammans med Myndigheten för skolutveckling och Rikspolisstyrelsen tagit fram en nationell strategi för samverkan gällande målgruppen barn som far illa eller riskerar att fara illa. Rapporten handlar om att kunna hantera gränsdragningsproblem, yrkesmässiga och kulturella skillnader, skilda förklaringsmodeller och att hitta en fungerande kommunikation som bygger på dialog. För att få till stånd en fungerande samverkan behöver varje aktör utveckla sin samverkanskompetens.

Slutord

Det är viktigt att vi som aktörer tänker igenom vår egen syn på mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck, våld i samkönade relationer samt att en del barn får bevittna våld i sina hem. Det krävs tid att reflektera över sina värderingar, sin inställning till makt och beroende och hur det påverkar mig när jag möter en våldsutsatt människa.

För att öka förståelsen behöver vi integrera frågorna i oss själva och förbereda oss inför mötet med kvinnan, barnet och/eller mannen. Demokratiska värden behöver, generellt sett, få tydligare fotfäste i samhället och där har samtliga aktörer ett ansvar. De demokratiska värdena behöver stärkas i en inre dialog hos utövaren samt i dialog mellan människor, där FN-deklarationerna utgör den yttre ramen för vårt livsrum eller kärnan i det mellanmänniska handlingsutrymmet.

För att konkretisera och stödja handlingsplanens genomförande finns det riktlinjer och rutiner upprättade för socialförvaltningen. Riktlinjerna och rutinerna bygger på lagar och förordningar samt aktuell forskning.